

Yunan İlkokul Edebiyat Kitaplarında Türk İmaji

The Image of “Turk” in Greek Primary School Textbooks

Damla DEMİRÖZÜ¹

ÖZ

Şimdiye kadar yapılmış pek çok araştırma Yunan tarih yazıcılığı, edebiyatı ve tarih kitaplarındaki Yunanlı söylemini ve Türk imajını inceledi. Bu araştırmalar sayesinde Yunan anlatısında Türk imajının hangi koşullar altında nasıl şekillendiğine dair ayrıntılı bilgiye sahibiz. Bu çalışma şimdiye kadar Yunan edebiyatında Türk imajı alanında yapılan çalışmalara yeni bir halka eklemeyi amaçlar: Yunanistan ilkököl sisteminde kullanılan edebiyat kitaplarında var olan Türk imajını tespit ederek anlamlandırmayı amaçlar. Bu makalede Yunan ilkökullerinde okutulan edebiyat kitapları incelenecektir. Kitapların içeriği, çocukların okuması için seçilen edebiyat metinleri, bu metinlerin sunumu için yazılan müfredat bilgileri ve bu bilgilerin pekiştirildiği alıştırma bölümleri araştırmanın içeriğini oluşturur. Makale bu edebiyat kitaplarında beliren Yunan kimliğini ve Türk imajını tespit etmeyi amaçlar. Bu kitapların içerdiği Türk imajının makalenin ilk kısmında kısaca özetlenen Yunan anlatısı ile ne kadar örtüştüğünü tespit etmeye çalışır. Edebi metinler aracılığı ile çizilen Türk imajının bir analizini sunar. Yunan anlatısının niçin bu imajı çizdiğini anlatmayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Ulusal anlatı, edebiyat, Türk, Yunan, okul kitapları

ABSTRACT

A large number of studies have been carried out that analyze Greek history writing, Greek textbooks used in school curricula, and Greek fiction in general within the framework of national narratives and the image of “the other.” Thanks to research conducted in the field, we now have access to detailed information on the Greek narrative, the positioning of the image of “Greek” within this narrative, and the image of “the other,” which, in this context, is represented by the Turkish people with whom the Greeks share a common history. The study aims to add a new perspective to the research generally carried out on the subject, namely, what the image of a “Turk” represents in the Greek narrative. The main objective of the study is to identify and describe the image of the Turk in the textbooks students use in primary schools in Greece.

Keywords: National narrative, literature, image, Turk, Greek, school text books

¹Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Turkey

Corresponding author:

Damla DEMİRÖZÜ,
Istanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Ordu Cad. No: 196, 34459 Laleli/Istanbul,
Türkiye

Phone: +90-455-5700

E-mail: ddemirozu@hotmail.com

Date of receipt: 16.10.2017

Date of acceptance: 23.11.2017

Citation: Demirözü, D. (2017). Yunan ilkököl edebiyat kitaplarında Türk imajı. *Litera*, 27(2), 65-89.

<http://dx.doi.org/10.26557/iulitera.364787>

EXTENDED ABSTRACT

In Greek schools, literature textbooks are made up of anthologies, titled *Anthology of the Literary Canon*. In this study, extracts occurring in these books are analyzed together with the informational notes and exercises. There is a reference to Turkish people in two reading texts in *Δελφίνι/ (Dolphin)*, in eight reading texts in *Στο σκολεϊό του κόσμου (The World School)*, and in seven reading texts in *Με λογισμό και μ'όνειρο (With Ideas and Imagination)*. Turkish people predominantly feature in the reading texts that deal with significant events in Greek history. In nearly all of these historic events (Tourkokratia, 1922 Asia Minor Catastrophe, and 1974 Cyprus), Greek and Turkish people constitute the two parties in conflict.

There is one common element present in these texts with reference to how they deal with the image of the "Turk." In most cases, even if the main body of the reading text does not include a negative image of Turkish people, this is conveyed by the additional notes that give the reader some extra information on either the text or the author and the reading exercises concerning the text. Thus, the image of the "Turk" is completed with these notes and exercises, although in most instances the text itself proposes a neutral image of who the "Turk" is.

First of all, Tourkokratia is not described as a common history shared by Greeks and Turks. In contrast, Greeks are described as citizens who cannot stand the torture of Tourkokratia and who have no other choice but to struggle against it. The stereotype of a "Turk" that is evident in these texts is an anonymous and undefined figure who only represents martyrs and evil rulers.

When the Asia Minor Catastrophe is retold via the reading texts, the figure of the "Turk" is not reflected as part of Greek history or geography. In contrast, the "Turk" appears in the final scene of historic events and represents the figure that may be found guilty of the events.

The only instance in which we see Turkish people devoid of any historic meaning, appearing as normal citizens and usual parts of the society, is in the narrative of Cyprus, 1974. In these extracts, the Turk is not a soldier but a mother, a father, a child, or the family in general. They do not appear as stereotypes but as identified people whose names we learn. The Cypriot Turks in those reading extracts have a more positive image

when compared with other Turks in other reading texts. What is more, they have some common features shared with the Cypriot Greeks. Therefore, the Greek narrative identifies a Turk in Cyprus as someone who is similar to a Greek living on the same island.

Except for the reading text concerning Cyprus, only two other texts describe Turkish people as those who share a historical era and geographical proximity with the Greeks. The image of the Turk is considered harmless if they are able to learn and apply the rules of Greek society, religion, and culture.

The study also includes detailed tables depicting the exact readings through which the above mentioned analyses have been conducted, the names of the authors, and the historical eras they refer to.

1. Giriş

Bugüne kadar yapılmış pek çok çalışma Yunan tarih yazıcılığını, okul kitaplarını ve edebiyatını (kurguyu) milli anlatı ve öteki imajı çerçevesinde inceledi. Yapılan araştırmalar sayesinde Yunan anlatısının oluşumu, bu anlatının kurguladığı Yunanlılık kimliği ve 'öteki/Türk' imajı hakkında ayrıntılı bilgiye sahibiz.

Yunan anlatısının geçmiş yorumunu ve bu yorumun içinde beliren "biz" ve "öteki/Türk" ilişkisini şöyle özetleyebiliriz: "Yunanlılar şanlı Antik Yunan medeniyetinin devamıdır. Ancak tarihsel süreklilikleri 'Türkler' tarafından sekteye uğratılmıştır. Yunanlılar tarafından istenmeyen bu egemenlik kimi araştırmacıya göre 400 yıl, kimi araştırmacıya göre 600 yıl boyunca sürmüştür. Bu süre, çoğunlukla, Türk egemenliği anlamına gelen Turkokratia olarak adlandırılır. Turkokratia, genel olarak, şöyle resmedilir: Yunan ulusunun kendi topraklarında yaşarken zorla egemenlik altına alındığı, kötülük, mutsuzluk ve gerilikten başka bir şey yaşatılmadığı kölelik yılları. 'Turkokratia' ile ilgili en olumlu şey, hiç kuşkusuz, Yunan Devrim kahramanları tarafından sonlandırılmış olmasıdır! Hayatlarını Yunanlıların özgürlüğü için feda eden 1821 Devrimi'nin -ve daha pek çok ayaklanmanın- kahramanları Yunan anlatısında çok önemli bir yere sahiptir. Yaşamları pahasına Turkokratia'yı sonlandırmış, Yunan ulusuna mahrum bırakıldıkları özgürlüklerini geri vermiş ve Yunanlıların yeniden tarih sahnesindeki yerlerini almalarını sağlamışlardır.¹

Antik Yunan ve Yunan ulus devleti arasındaki büyük zaman boşluğu ve devamlılık sorunu 1850'lerde ifade bulan Bizans yorumu sayesinde giderilmiştir!² Yunan anlatısının Yunanlılar için çizdiği tarih şeridinde Antik Yunan, Bizans ve Yunan Devleti vardır. Yunan ulusunun geniş bir coğrafyada birlikte var olduğu başka toplulukların kültürlerine ve etkilerine kapalı bir şekilde bu üçlü şema içinde kendi kendine yaşadığına inanılır.³

1 Yunan tarih yazıcılığının kurucusu olarak kabul edilen iki isim vardır. Bunlar Spiridoonos Zambelios (1816-1881) ve Konstantinos Papanikolaou'dur (1815-1891). Bu iki isim Yunan tarihçi Nikos Svoronos'un da belirttiği gibi "Yunan tarihinin şüphe edilen süreklilik sorununu ortadan kaldırarak Yunanlılara tarih içinde kesintisiz süreklilik sağlamışlardır." (Σβορώνος, 1987, s. 77).

2 Bir diğer araştırmacı Aleksis Politis ise söz konusu iki tarihçinin 1850'lerde Bizans'ı yeniden keşfettiğini belirtir. Yeniden keşfedilen Yunan ve Ortodoks Bizans Antik Yunan ve Yunan ulus devleti arasındaki zaman uçurumunu dolduracak ve Yunanlıların devamlılığını sağlayacak büyük bir sütundu (Πολίτης, 2009, s. 36-47).

3 Çizilen bu milli şema ve bu şemanın içinde beliren anlatı Yunan okullarında okutulan tarih kitaplarında yeniden kurgulanmaktadır (Αχλός, 1983; Φραγκουδάκη-Δραγώνα, 1997).

Bizans'ın Türkler tarafından yıkılmış olmasından daha kötü bir olay daha vardır: 1922 Küçük Asya Felaketi. 1453 sonrasında yerlerinde yaşamaya devam eden Yunan halkı 1922 sonrasında yerlerinden sökülme zorunda kalmıştır. 1922 Anadolu'daki 'Yunanlılık'ın sonu demektir. Bu son söz konusu olduğunda Yunan anlatısının çizdiği resimde İzmir açıklarında kayıklara, gemilere sığınmış hayatlarını kurtarmaya çalışan Yunanlılar vardır. Yunan ordusunun 1919 yılında Anadolu'ya çıkışı ve Anadolu'da yaşanan savaş geçiştirilen konular arasındadır. Yunan anlatısının öne çıkardığı sembol şehir tüm zenginliği, batılı karakteri ve uygar yüzü ile İzmir'dir. Ve 'öteki'nin sebep olduğu alevler tarafından yok edilecektir. 1922 cennetten kovulmak ile eşdeğerdir. Küçük Asya Felaketi öncesi bir masal gibi güzel olan yaşam yerini bu tarihten sonra bir trajediye bırakmıştır. Trajedinin kurbanları Yunanlılardır. Mazlumdurlar: ata topraklarını, evlerini, sevdiklerini bir daha asla geri gelmeyecek şekilde, sonsuza değin kaybetmişlerdir (Papailias, 2001, s. 268).

Yunanlılar Küçük Asya'dakine benzer bir acıyı 1974 yılında Kıbrıs'ta tekrar yaşayacaktır. Yunan anlatısı Ada'da yaşanan sorunların kaynağı olarak 1974 öncesi yaşananlara değil 1974 yılında Türkiye'nin adaya yaptığı askeri müdahaleye işaret eder. 1974 öncesinde yaşananların Türkleri nasıl mağdur ettiği üzerinde durmaz. Aksine, Kıbrıslı Yunanlıların evlerinden, baba topraklarından ayrılmalarından duyduğu acıyı anlatır. Bu anlatıya göre Yunanlılar 1974'te Kıbrıs'ta, tıpkı 1922'de İzmir'de olduğu gibi, mağdur olmuşlardır. Tabii bir farkla; İzmir kesin bir sona işaret eder. Oysa Kıbrıs'ta Kıbrıslı Yunanlılar ve Kıbrıslı Türkler bir hattın iki yanında yaşamaya devam etmektedirler. Ve bu sınırın bir gün ortadan kalkması, adanın yerlilerinin yeniden yan yana yaşaması olasıdır.

*

Sayıları son zamanlarda giderek artan imaj çalışmaları milli anlatının ete ve kemiğe bürünen şeklini; milli kimliği ve bu kimliğin oluşması sırasında ortaya çıkan 'öteki' imajını inceledi. Bu konuda çalışma yapan araştırmacılar iki milli anlatı arasında sıkışmış, kendi milli anlatısını sorgulayan ya da kendi kimliğinin başka bir anlatıda nasıl görüldüğünü merak eden kişilerdi. Bu çalışma ile Yunan anlatısındaki 'Türk' imajını çalışan araştırmalara bir yenisini eklenecektir. Araştırmamda Yunanistan'da ilköğretimde okutulan edebiyat kitaplarındaki Türk imajını tespit etmeye ve anlamaya çalışacağım.

4 Yunanistan'da ilköğretim zorunludur, müfredat Milli Eğitim ve Dinler Bakanlığı tarafından belirlenir. Burada değinilen her kitabın yazarlarına dair bilgi incelenen kitaplar kısmında ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Yunan okullarında edebiyat kitapları olarak antoloji kitapları okutulmaktadır. Bu kitaplar yalnız Yunanlı yazarların değil başka ülke yazarlarının eserlerinden de yapılan alıntılar içermektedir. Sayfanın başında, kimi zaman, alıntı hakkında bilgi verilmektedir. Alıntının sonunda ise, eser anonim olmadığı takdirde, yazarın yaşamı hakkında bilgi ve parçayla ilgili alıştırma soruları yer almaktadır. Alıntının bilgi notları ve alıştırmalar ile tamamlanmış şekli burada okuma parçası olarak adlandırılacaktır. Kitapların bu şekilde düzenlenmiş olmasının araştırmanın içeriğini daha da ilginç kıldığını düşünüyorum. Bu kitaplarda okutulmak üzere 'uygun bulunarak seçilen' alıntılar hangileridir? 'Türk' konusunda ne tür bir düşünceyi seslendirmektedirler? Yunan anlatısında zaten var olan 'öteki/Türk' imajını yeniden mi kurgulamaktadırlar? Yoksa fark var mıdır? Varsa bu farklılığın nedenleri neler olabilir? Yapılan alıntılarının içeriği parçaya ek olarak konan kısımlar nedeniyle değişime uğramakta mıdır? Araştırmada bu soruların cevaplarını arandı.

2. İlkokul Edebiyat Kitaplarındaki 'Öteki/Türk'

Yunanistan'da ilkokul 6 sınıftan oluşmaktadır. İlkokul bir ve ikinci sınıflar için *Δελφίνι/ Yunus* (toplam 169 sayfa), ilkokul üç ve dördüncü sınıflar için *Στο σκολειό του κόσμου/Dünya Okulu* (toplam 183 sayfa) ve ilkokul beş ve altıncı sınıflar için *Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle* (toplam 392 sayfa) başlıklı antoloji kitapları kullanılmaktadır. Kitaplar çeşitli ünite başlıklarına bölünmüştür.

Δελφίνι/ Yunus'ta iki okuma parçası, *Στο σκολειό του κόσμου/Dünya Okulu*'nda sekiz okuma parçası ve *Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle*'de yedi okuma parçasında Türklere referans vardır. Kitaplarda içinde Türklerin belirttiği okuma parçaları genellikle, Yunan tarihini anlatan ünite başlıkları altında toplanmıştır. Bu ünitelerde yer alan okuma parçalarının konuları Antik Yunan, Bizans, 1821 Devrimi ve Turkokratia'ya karşı verilmiş çeşitli mücadeleler, 1922, 1940 Alman İşgali, 1973 Politeknik ve 1974 sonrası Kıbrıs'tır. Türkler en çok tarihi olayların anlatımı içinde belirirler. İçinde Türklere doğrudan yer verilen ve bu tarihi olayları anlatan okuma parçalarını şöyle sıralayabiliriz: Turkokratia (sekiz okuma parçası), 1922 Küçük Asya Felaketi (iki okuma parçası) ve 1974 Kıbrıs (üç okuma parçası). Bu kitaplarda yer almasına rağmen tasnif edilmesi zor olan dört okuma parçası vardır. Okuma parçalarının kitaplara ve ünitelere göre dağılımı, hangi dönemlere ne şekilde referans verdikleri konusunda özet bilgi çalışmanın sonunda yer alan Ek1 ve Ek2 deki tablolarda ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Türklerin içinde belirttiği tarihi olaylar,

kronolojik sırayla, (a) Turkokratia, (b) 1922 Küçük Asya Felaketi ve (c) 1974 Kıbrıs olmak üzere bu araştırmancının da alt başlıklarını oluşturdu. Bu tasnife uymayan diğer okuma parçaları ise (d) Diğer Metinler alt başlığı altında incelendi.

(a) Turkokratia:

Turkokratia söz konusu olduğunda anlatılan tarihi olay, bir okuma parçası hariç, Yunanlıların istenmeyen bu egemenliğe karşı verdiği şanlı direniştir. Yalnızca bugün artık Devrim olarak adlandırılan 1821 Ayaklanması değil Yunanlıların Turkokratia'ya karşı verdiği çeşitli mücadeleler pek çok okuma parçasının konusudur. (Rigas Yunan Devrimi'nin öncü kahramanı olarak sunulur, 1804 Ali Paşa'ya karşı Ayaklanma, 1826 Mesolongi Kuşatması). Yunanlıların Turkokratia'ya karşı verdiği mücadele her üç kitapta da işlenen tek konudur.⁵

Bu parçalar Yunan anlatısının çizdiği tarih şeridinde uygun olarak Antik Yunan ve Bizans'ı anlatan okuma parçalarından sonra gelir. Yunanlıların Turkokratia'ya karşı verdiği şanlı ve zorlu direnişi anlatırlar. Bu parçalardaki 'Türk' Yunanlıları zorla egemenlik altına almış, onların mutsuz bir şekilde yaşamasına sebep olmuş yabancı egemenliktir. Kimi metinlerde Yunan halkının Turkokratia yüzünden yaşadığı kötü günler canlı bir dille anlatılır. Kimi metinlerde ise bu zulme artık dayanamayan Yunan halkının şanlı ayaklanması anlatılır. Şimdi bu okuma parçalarına daha yakından bakalım.

Δελφίνι/Yunus adlı kitapta yer alan *Τα Ελληνάκια/Yunanlı Çocuklar* adlı okuma parçasında Turkokratia-Yunanlı ilişkisi uzun uzun anlatılır. Bir yanda adamları ile köye hakim olan Ağa, yani Türk vardır. Diğer yanda köyün yerleşik insanları: Yunanlılar. Ağa ve adamları köylülerin elindekini avcundakini zorla almaktadır. Bu nedenle köyün gençleri gemilerde çalışmak üzere gurbete çıkmış, köy adeta boşalmıştır. Ağa canının istediğini yapmaktadır... Ağanın adamları ile köyde yapılan düğünü basarak Maria ile dans etmek istemesi bardağı taşıran son damla olur; yaşlılar ve çaresizler başka köylere sığınır, gençler ise isyan etmek üzere dağın yolunu tutarlar. Küçük Maria'nın genç erkek kardeşi Yorgis köye döndüğünde köyü bomboş bulur. Bütün bu olup biteni kız kardeşinin kuşu Pagoni'den dinler. Yorgis tam öykünün sonuna gelmişken patlayan fişek sesini duyar, dağın tepesinde bir Yunan bayrağı açılır, küçük bir kız sesi "Kırk yıl köle ve boyunduruk altında yaşamaktansa bir saat özgür yaşamak yeğdir!"

5 *Δελφίνι/Yunus*'ta bir, *Στο σχολειό του κόσμου/Dünya Okulu*'nda üç ve *Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle* adlı kitapta üç okuma parçası

(Tsilimeni ve ark., 2010, s.126) der.⁶ Yorgis kız kardeşinin sesini tanımıştır, insanlar akın akın, ayaklarına kanat takılmışçasına dağlara çıkar, tarih 22 Mart 1821'dir.

Yunanlıların Direnişini anlatan kimi alıntılarda 'Türk' ismi geçmez ama bu eksik bilgi alıntıya ilaveten verilen bilgilerle (*Θούριος/Thourios, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι/Özgür Kuşatılmışlar, Ο Διάκος/Diakos*) Yunan anlatısına uygun olarak tamamlanır. Örneğin *Θούριος/Thourios*'dan yapılan alıntıda ne Türk ne de Yunan ismi geçmektedir. Rigas, köle olarak kötü koşullar altında yaşayan insanları ayaklanmaya çağırmaktadır. Parçadaki "eksik bilgi" Rigas'ın hayatı hakkında verilen bilgi notu sayesinde "tamamlanır": "*Rigas Velestinlis 1821 Yunan Devrimi'nin öncülerindedir. (...) Verdiği eserler ile Yunan halkını ve Balkanlar'da köle halde-boyunduruk altında yaşayan diğer halkları Türklere karşı ayaklanmaya çağırmıştır. Bir devrim marşı olan Thourios'da özgürlüğü yüceltir ve köleliği ret eder. Belgrad'da martir olmuştur.*" (Katsiki – Gkivalou ve ark. 2015, s.93)⁷ Verilen ek bilgi şiirinin içeriğini değiştirmekte; Rigas'ı halkı tirana karşı direnmeye çağıran bir özgürlük sevdalısından milli bir kahramana dönüştürmektedir. Oysa şiirdeki düşman kötü yöneticidir ve milli karakteri yoktur. İçinde Türklerin de bulunduğu pek çok halk, Rigas tarafından, kötü yöneticiye karşı ayaklanmaya çağırılmaktadır. Parça, Rigas'ın "*Kırk yıl köle ve boyunduruk altında yaşamaktansa bir saat özgür yaşamak yeğdir!*" sözleriyle biter.

Dinosios Solomos'un *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι/Özgür Kuşatılmışlar* adlı şiirinden yapılan farklı alıntılar hem *Στο σκολείο του κόσμου/Dünya Okulu* hem de *Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle* adlı kitaplarda yer almaktadır. Her iki kitaptaki alıntılarının ortak noktası şudur: baharın tüm güzelliklerine rağmen hayatlarından vazgeçmek zorunda kalan insanların çektiği acının ve kendi yaşamlarını feda etmek konusunda bir anlığına yaşadıkları ikilemin anlatılması. Her iki kitapta da acıların sebebinin Yunanlıları kuşatan Türkler olduğu okuma parçasından önce verilen bilgi ile açıklığa kavuşturulur. Önce *Dünya Okulu/Στο σκολείο του κόσμου* adlı kitaba bir bakalım. Alıntının üzerinde şu bilgiyi okuruz: "*1826 yılının Nisan ayı. Türkler Mesolongi'yi kuşatıyor. Bölge halkı teslim olmayı ret ediyor. Korkunç anlar yaşıyorlar. Açlıktan ve hastalıklardan mustaripler. Ve de bahar. Yaşam doğal güzellikleri ile kuşatma altındaki*

6 «Καλύτερα μίας ώρας ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή!» (Tsilimeni ve ark., 2010, s.126) Alıntı Rigas'ın şiirindedir.

7 «Ο Ρήγας Βελεστινλής είναι ένας από τους πρωτοπόρους της Επανάστασης του 1821. (...) Με τα έργα του θέλησε να ξεσηκώσει τον ελληνικό λαό και τους άλλους υπόδουλους λαούς των Βαλκανίων ενάντια στους Τούρκους. Στο επαναστατικό τραγούδι, τον 'Θούριο', υμνεί την ελευθερία και καταδικάζει τη σκλαβιά. Πέθανε μαρτυρικά στο Βελιγράδι.» (Katsiki – Gkivalou ve ark. 2015, s.93)

insanların aklını çelmek ister gibi. Fakat kuşatma altındakiler için vatana olan borçları hayatlarından daha önemli.” (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.95)⁸ Με λογισμό και μ’όνειπο/ *Düşünce ve Hayal İle* adlı kitapta ise şu bilgi notu yer almaktadır: *“İskelete dönmüş Yunanlı kahramanlar ile mücadele eden tek güç Türkler değildi, insanın aklını başından alan güzelliği ile doğa da onları tereddütte bırakıyordu: görevlerini yerine getirmek için kendilerini feda mı etmeliydiler, yoksa kaçmaya çalışmalı ve yaşamın güzelliklerinin tadını mı çıkarmalıydılar?”* (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.191)⁹ Yani her iki kitapta da Dionisios Solomos’un şiirinde olmayan olumsuz Türk imajı okuma parçası öncesi verilen bilgi notu ile tamamlanmıştır.

Kostas Kariotakis’in *O Diákoç/Diakos* adlı şiirinde de ne Türk ne de Yunan adı geçmektedir. Şair bize baharın güzelliklerini gören Diakos’un ölümü kabullenişindeki zorluğu anlatır. Ama şiirin başında şu bilgi vardır: *“Athanasios Diakos 1821 Devrim kahramanıdır. Yanındaki az sayıdaki yiğitle birlikte Alamana köprüsünde kendilerinden çok sayıdaki Türklere karşı direndi. Ölümü acılar içinde oldu.”* (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.97).¹⁰

Της *Λένως Μπότσαρη/Botsarilerin Lenosu* anonim bir halk şarkısıdır. Parçanın başında halk şarkılarının yaptıkları işler ile halkı duygulandıran ve onlara ilham veren bazı kişileri anlattığı bilgisi verilir. İşte Leno da böyle biridir. 1804 yılında Agrafa yakınlarında Suliotislerle birlikte Ali Paşa’ya karşı direnmiştir. Alıntı genç bir kız olan Leno’nun elinde tüfek, kendisini kuşatan beş tane seçkin Türk savaşıncısına karşı mücadele edişini anlatır. Leno teslim olmak yerine kendini ırmağa atarak boğulmayı yeğlemiştir. Böylece diğer talihsiz genç kadınlar gibi köle olarak alınıp esir pazarlarında satılmaktan kurtulmuştur... Hem okuma parçasının başında verilen bilgi hem de alıntının içeriği Türk’ü Yunanlı’nın özgürlüğünü kazanmak uğruna mücadele ettiği ‘öteki’, düşman olarak betimler.

8 «Είναι Απρίλιος του 1826. Οι Τούρκοι πολιορκούν το Μεσολόγγι. Οι κάτοικοι αρνούνται να παραδοθούν. Περνάνε φρικτές στιγμές. Υποφέρουν από την πείνα και αρρώστιες. Και είναι άνοιξη. Η φύση, γεμάτη ζωή, είναι σαν να θέλει να παρασύρει τους πολιορκημένους με την ομορφιά της. Οι πολιορκημένοι όμως βάζουν το χρέος για την πατρίδα πάνω από τη ζωή τους.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.95)

9 «Δεν είναι μόνο οι Τούρκοι που αντιμάχονται τους σκελετωμένους ήρωες και αυτοί ακόμη η φύση, με την ονειρεμένη ομορφιά της, τους κάνει να αμφιταλαντεύονται: να μείνουν και να πέσουν, εκτελώντας το χρέος τους, ή να προσπαθήσουν να φύγουν, για να χαρούν τη γλύκα της ζωής;» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.191).

10 «Ο Αθανάσιος Διάκος ήταν ήρωας της Επανάστασης του 1821. Με λίγα παλικάρια αντιστάθηκε στο γεφύρι της Αλαμάνας στους πολυπληθέστερους Τούρκους. Ο θάνατός του υπήρξε μαρτυρικός.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., s.97)

O Μικρός Μπουρλοτιέρης/Küçük Ateş Gemisi Tayfası'nın kahramanı adı özgürlük anlamına gelen Lefteris'dir. Lefteris henüz on dört yaşında olmasına rağmen hayatını vatanının özgürlüğü için feda etmeye hazırdır. Bunda kısa süre önce Sakız'da yaşananlar da etkili olmuştur: *"Türkler Sakız'da taş taş üstüne, baş baş üstüne koymadılar. Şehirleri ve köyleri yaktılar. Bebekleri, kadınları ve yaşlıları koyun gibi boğazladılar, genç kadınları esir pazarlarına götürdüler..."* (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.198).¹¹ Lefteris küçük yaşına rağmen Türklere karşı ateş gemisinde çarpışarak ölüme gitme kararı alır. Bu okuma parçasında da Yunanlıların özgürlükleri için 'Türk' e karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Yukarıda kısaca değinilen yedi okuma parçasının ortak konusu Yunan'ın Turkokratia'ya karşı sergilediği şanlı direniştir. Türk ortak bir geçmişin parçası olarak, geçmişte birlikte yaşadığımız komşu olarak belirmez. Aksine, Yunanlı'nın istemediği yönetimi; yabancı ve baskıcı bir egemenliği sembolize eder. Yani bir karakter olmaktan daha çok bir anlamdır: Yunanlı'nın özgürlüğü uğruna ayaklandığı egemen güç. Yunanlı bu egemen güç karşısında bir hayli dezavantajlı konumdadır: sayıca ondan azdır, yorgun ve açtır, üstelik baharda ölümü seçmek zordur. Konusu Yunan'ın Türk'e olan haklı direnişini anlatan bu okuma parçalarında iyi bir Türk imajı bulmak elbette imkânsızdır. Bu okuma parçaları Yunan anlatısının Turkokratia ve 'öteki' konusunda yarattığı imajı yeniden kurgular ve pekiştirir niteliktedirler. Bu okuma parçalarının kahramanları, çoğunlukla, öğrencilerin kendilerini özdeşleştirebileceği yaşta olan genç kız ve genç erkeklerdir.

O Μέγας Αλέξανδρος και το Καταραμένο Φίδι/Büyük İskender ve Lanetli Yılan başlıklı alıntıda Hacivat ve Karagöz eğlencesi anlatılır. Bu parçada Hacivat "Ağa, paşa, derviş ve Osmanlı" sözcüklerini alaycı bir şekilde sıralar. (Tsilimeni ve ark., 2010, s.132)

İki işgal döneminin; Turkokratia ve II. Dünya Savaşı'nın, anlatımı konusundaki fark

Söz konusu Turkokratia değil de yakın dönemde yaşanan savaşlar olduğunda durum daha farklıdır. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan İşgalde Almanlar olmasa da İtalyanlar daha yumuşak bir tonla anlatılır. *Η Γιορτή του Όχι/Hayır* Bayramı adlı parçada

11 «Η Χίος καταστράφηκε από τους Τούρκους. Έκαψαν την πολιτεία και τα χωριά. Μωρά, γυναίκες και γερόντοι σφαχτήκανε σαν τα τραγιά `τα κορίτσα τα πήραν στα σκλαβοπάζαρα...» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.198)

kime karşı hayır dendiği ve vatanın kime karşı korunduğunun adı bile verilmez. Düşman yoktur, yalnız vatan savunması vardır. *O Τζοβάνι/Giovanni* adlı öyküde ise İtalyan işgalcilerin hepsi bir değildir. İtalyan Giovanni yoksul Yunanlı çocuklara babalık etmiş, yemek vermiştir. Şartlar değiştiğinde İtalyanlar Almanların eline düştüğünde de Yunanlı çocuk Giovanni'den gördüğü iyiliği unutmamış ona destek olmuştur. Giovanni açlıktan ölmekten kurtardığı kimsesiz Yunan çocuğunun gözünde baba gibidir.

II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ı Almanlar ve Bulgarlar ile birlikte işgal eden İtalyanlara karşı sergilenen ılımlı yaklaşım ile uzak geçmişte yaşanan Turkokratia konusundaki monolitik olumsuz yaklaşım bazı kişilerde hayret uyandırabilir. Akıllara II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ölümlerin, açlığın neden uzak geçmişteki işgalciye göre daha olumsuz bir 'öteki' imajı yaratmadığı sorusu gelebilir. Sanırım Yunan anlatısındaki bu yaklaşımın bir açıklaması vardır. Her şeyden önce Yunanlılar ülkelerini işgale kalkışan İtalyan askerlerini yenmişlerdir. İşgal yıllarında yaşanan vahşetten daha çok 'tarihi düşman' olarak görülen Bulgarlar ve Almanlar sorumlu tutulmaktadır. Bütün bunların yanı sıra İtalyanlar Yunanlıların kendilerini "yakın" görmek istedikleri yegâne millettir. Yunanca, sanırım, başka hiç bir millet için söylenmeyen "ούνα φάτσα ούνα ράτσα" deyimini İtalyanlar için söylenmektedir. Bu deyim "bir suret/yüz bir ırk" olarak çevirebiliriz. Yunanlılar kendilerine ırktaş olarak İtalyanları seçmiştir! Ve hepsinden önemlisi Yunan toplumunun II. Dünya Savaşı yıllarında yaşadığı işgal geçici ve kısa bir işgaldir. Oysa Turkokratia Yunanlıları en az dört yüz yıl boyunca boyunduruk altına almış yabancı bir egemenliktir. Ve Yunan anlatısı şanlı bir uygarlığın devamı olan Yunanlıların neden bu yabancı egemenliğin yönetimi altına girdiğini açıklamak zorundadır. Dolayısı ile bu yabancı egemenliği simgeleyen 'Türk'ün olumlu bir şekilde kurgulanması anlamsızdır. Böyle bir kurgu Yunan anlatısının çizdiği geçmiş yorumunu yalanlayacak, Yunan Devrimine de gölge düşürecektir.

(b) 1922 Küçük Asya Felaketi:

Küçük Asya Felaketi'nin anlatımı daha büyük sınıflar için hazırlanmış olan *Με λογιισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle* adlı antoloji kitabının içinden çıkar. Ünlü yazar Dido Sotiriou'nun *Μέσα στις Φλόγες/Alevler İçinde* başlıklı romanından bir kısım *Οι Πρόσφυγες/Göçmenler* adı altında kısa bir öykü gibi sunulur.¹² Olaylar 1922'den kurtulan küçük bir kız çocuğu karakteri aracılığıyla anlatılır. Okuma parçası öncesi

12 Διδώ Σωτηρίου, *Οι Πρόσφυγες, Μέσα στις Φλόγες*.

verilen bilgi ile okuma parçasının içindeki bilgi örtüdür: Yunanlılar Türkler tarafından Küçük Asya'dan kovulmuştur ve Küçük Asya Yunanlıların ata toprağıdır.¹³

Yapılan alıntıda Dido Sotiriou'nun *Ta Ματωμένα Χώματα/Kanlı Topraklar Üzerinde*¹⁴ ve başka eserlerinde bolca bulunan solcu, antiemperyalist ya da milliyetçilik karşıtı görüşlerini yansıtan tek bir satır bile yoktur. Alıntının çok dikkatli bir şekilde seçildiği açıktır. Metinde iyi bir Türk, savaş başlamadan önce Türkler ile birlikte yaşanan ortak geçmişe dair en ufak bir referans yoktur. Aksine Yunanlılar Türk'ün bıçağından ve savaşın alevlerinden kaçmış, mal varlıklarını geride yağmacılara bırakarak Yunanistan'a sığınmıştır!

Yine bu kitabın ilk okuma parçası olan yazar Fotis Koutouglou'nun *Astrolavos'u* Küçük Asya'nın coğrafyasına övgü niteliğindedir. Şahsen çok sıkıcı olduğunu düşündüğüm bu parçanın niçin hem de kitabın en başında yer aldığını düşündüm. Yazarın hayatı hakkında bilgi veren satırları okuduğumda sorumun cevabını buldum. Başka bir dile çevrilmesi biraz zor olan cümleler şöyle idi: *"Küçük Asya Felaketi'nden sonra yaşamak üzere Atina'ya yerleşti. Halk dilinde yazılmış eserinde Yunanistanı, Ortodoksluğu, Yunan Anadolu'sunun saf geleneğini anlatır; (eserleri) Küçük Asya Yunanlığı'nın zaman içinde süreklilik gösteren değerleri ve tarihi ile doludur."* (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.15)¹⁵ Bu satırları yazarın hassasiyetini hemen anlıyoruz: Küçük Asya'nın Yunanlı geçmişi. Bu geçmiş zaman içinde sürekliliğini korumuştur ve Yunanlıdır. Bir cümle içinde en az üç kez Yunanlı sözcüğü geçmekte ve bir kez de kesintiye uğramayan tarihten bahsedilmektedir. Satırlar Küçük Asya'nın Yunanlı olduğunu iyice öğrencinin aklına nakşetmek üzere yazılmıştır.

*Η Χιονάτη της Πάρνηθας/Parnitha Dağı'nın Karbeyazı*¹⁶ başlıklı bir diğer okuma parçasında da Türkler ile ilgili bilgi yazarın yaşam hikayesinin içinden gelir. Yazar İlias

13 "Küçük Asya Felaketi 1922'de oldu. (Bu tarihten sonra) Küçük Asya'daki bütün Yunan dünyası Türkler tarafından kovalandı ve Yunanistan'a yerleşti."/ "Yaklaşık bir buçuk milyon insan birden kendilerini ata topraklarının dışında buldular." «Το 1922 έγινε η Μικρασιατική καταστροφή. Ένας ολόκληρος κόσμος, ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, διωγμένος από τους Τούρκους εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα.» / «Ενάμιση εκατομμύριο άνθρωποι βρεθήκανε ξαφνικά έξω από την προγονική τους γη.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.206).

14 Bu eser Türkçe'ye *Benden Selam Söyle Anadolu'ya* başlığı ile çevrilmiştir.

15 «Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα. Το έργο του, γραμμένο στη δημοτική γλώσσα, προβάλλει την Ελλάδα, την Ορθοδοξία, την αγνή αγνή παράδοση της Ελληνικής Ανατολής` είναι κατάφορτοι από ποικιλία στοιχεία που σχετίζονται με τη διαχρονική πορεία και την ιστορία του μικρασιατικού ελληνισμού.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.15).

16 Adını aynı isimli dağdan alan bir yerleşim bölgesi.

Venezis'in "Küçük Asya Felaketi trajedisini Türklerin Amele Taburlarında insanlık dışı koşullarda yaşadığı tutsaklık tecrübesi ile yaşadığını" (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.39) okuruz.¹⁷

Kıscası 1922 konusunda verilen her bilgi Yunan anlatısının Küçük Asya Felaketi resmini sağlamaştırılmaktadır. Alıntılar 22'nin son sahnesini canlandırmak üzere seçilmiştir. Yunanlı ve Türk iki taraftır. Yunanlı kendine ait olan topraktan, bu toprak üzerinde kurduğu uygar ve bolluk içindeki yaşamdan 'öteki' tarafından kovulmuş, acı çekmiştir.

(c) 1974 Kıbrıs:

Üç okuma parçasının konusu Kıbrıs'ta 1974 sonrası değişen yaşamdır. Bu okuma parçalarından değineceğim ilk ikisi Στο σκολειό του κόσμου/Dünya Okulu başlıklı kitapta üçüncüsü ise Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle başlıklı kitapta yer almaktadır.

Χαρούμενοι χαρταετοί/Şen Uçurtmalar adlı alıntı insanı hayrete düşürecek kadar stereotiplerden uzak ve barış dolu bir dile sahiptir. Evlerinden ayrılmak zorunda kalan çocuklarını neşelendirmek isteyen baba bir uçurtma yapar. Uçurtma rüzgârın da yardımı sayesinde Kıbrıs'ı ikiye bölen çizgiyi geçer ve öte taraftaki Kıbrıslı Türk çocuklara ulaşır. Her birinin bulunduğu yerde izole ve mahrum hissettiğini anladığımız çocuklar birbirlerinin varlığını hissetmekten mutlu olmuşlardır. Birbirleri ile dost olduklarını göstermek için önce Kıbrıslı Yunanlı çocuklar uçurtmanın üzerine "Barış-Sevgi" sözcüklerini yazarak sınırın diğer tarafına ulaşırlar. Kıbrıslı Türk çocuklar da gecikmeden aynı şekilde cevap verirler. Çocuklar yön değiştiren esinti sayesinde uzun ve sağlam ipli bir uçurtma sayesinde sınırı aşmış, birbirlerine ulaşmışlardır. Öyküyü anlatan ses bize şunları söyler: "Bütün bu yaşananları gören bir yabancı bir yıl önce iki taraf arasında yalnızca ateşin, kurşunların, kanın ve ölümün değiş-tokuş edildiğini düşünemezdi. Hayır, Tanrı aşkına, bu işin sorumlusu çocuklar değildi. Eğer çocuklara sormuş olsalardı her şey bambaşka olurdu..."

Çocukların kalbi yeniden eski ritmine geri dönmüştü.

17 «Έζησε το δράμα της Μικρασιατικής καταστροφής γνωρίζοντας την αιχμαλωσία και τις απάνθρωπες συνθήκες στα τάγματα εργασίας των Τούρκων.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.39)

Büyüklerin hatalarını unutmuslardı.” (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.117)¹⁸

Alıntının hiç bir satırında Kıbrıs'ta yaşananlar için yalnızca bir tarafın suçlaması yoktur. Ama bu 'eksik' sayfanın başında verilen bilgi notu tarafından tamamlanır! Böylesine güzel olan bu parçadan önce şu satırları okuruz: *“Bu öykü Türkler 1974'te Kıbrısı işgal ettikten sonraki durumu ve Kıbrıslı Yunanlıların Kıbrıslı Türkler'den ayrılışını anlatır.”* (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.115).¹⁹ Böylece Türkler, Kıbrıs'ın 1974'te işgal edilmesinin ve yaşanan bölünmenin sorumlusu olarak belirirler.

Bu okuma parçasından hemen sonra gelen bir başka okuma parçasında, *Αιγιαλούσα/Egialusa*,²⁰ evini başka birine bırakmak zorunda kalan bir Kıbrıslı Yunanlı'nın hissettiği acıyı anlatan dizeleri okuruz. Bu metinde görünmeyen ve adı verilmeyen 'öteki' gelecek ve bu eve yerleşecektir. Öteki'nin 'işgalci' olduğu yine okuma parçasının başında yer alan bilgi notu tarafından tamamlanır!²¹

Maro Loizu'nun *Το Χαμογελαστό Συννεφάκι/Gülümseyen Bulut* adlı okuma parçasında mutlu ailelerin üzerinde uçuşan gülümsemenin hikâyesi anlatılır. Bulut önce Yunanlı ailenin üzerine gider. Yunanlı ailenin yeni bir yerde yeni bir hayata uyum sağlamaya çalıştığını sezinleriz. Bulut bize önce Yunanlı ailenin güzelliğini; aralarındaki sevgiyi, dayanışmayı ve mutluluğu anlatır. Sonra da Türk ailenin güzelliğini; aralarındaki sevgiyi, dayanışmayı ve mutluluğu anlatır. İki aile arasında büyük bir fark yoktur. Gülümseyen Bulut'un bize adları ile birer birer anlattığı aile bireyleri, ama Kıbrıslı Yunan ama Kıbrıslı Türk olsunlar, birbirine benzer. Her iki ailenin de annesi Meryemana gibidir. Her iki taraftaki mutluluğun üzerindeki gülümseler havada buluşur, tek bir gülümseyen bulut olur. Gülümseyen Bulut yukarıdan baktığı Lefkoşa'nın neden Yunan ve Türk olarak ikiye ayrıldığına anlam veremez, bunun

18 «Βλέποντάς τα, ένας ξένος ποτέ δεν θα πίστευε πως ένα χρόνο πριν η ανταλλαγή αυτή ήταν φωτιά, σφαίρες, αίμα, θάνατος. Όχι, προς Θεού, η ανταλλαγή αυτή δε γινόταν από παιδιά. Αν τα ρωτούσαν, θα 'ταν αλλιώςίτικα... Οι παιδικές καρδιές βρήκαν το φυσικό τους ρυθμό. Ξέχασαν τα λάθη των μεγάλων.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.117)

19 «Το διήγημα αναφέρεται στην κατάσταση που ακολούθησε μετά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο το 1974 και τον διαχωρισμό των Ελληνοκυπρίων από τους Τουρκοκύπριους.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.115)

20 Bir yerleşim yerinin ismi olduğunu anladığımız bu sözcük kıyıda, sahile yakın anlamına gelir.

21 «Bu şiir Türklerin 1974 Temmuzunda Kıbrısı işgal ettiği sonrası yaşanan olayları anlatmaktadır, yani adanın bir kısmının zapt edilmesini ve burada yaşayan insanların yerlerinden zorla uzaklaştırılmalarını. Buradaki okuma parçası bu tür bir olayı işlemektedir.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.119) / «Το ποίημα αυτό αναφέρεται στα γεγονότα που ακολούθησαν την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974, δηλαδή στην κατοχή ενός μέρους του νησιού και στη βίαιη απομάκρυνση των κατοίκων του. Το συγκεκριμένο απόσπασμα περιγράφει ένα τέτοιο γεγονός.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.119)

insana özel bir saçmalık olduğunu düşünür (s Katsiki – Gkivalou ve ark.,2011, .254). Okuma parçasının sonunda şu sözleri okuruz: “Yalnız tek bir gülümseme var. (Bu gülümseme) insana iyi geliyor ve onun daha ileri gitmesini sağlıyor. Sonunda geriye tek kalan şey budur.”²² Parça belki de *Ειρήνη και Φιλία/Barış ve Dostluk* ünitesinde anlatıldığı için eklenen bilgilerle anlamına müdahale edilmemiştir.

Her üç parçada da Türkler yalnızca 1974 sonrası Kıbrıs ile ilişkili olarak gündeme gelmektedir. Alıntılar 1974 öncesi Kıbrıs'ta var olan ortak yaşam hakkında değil de; ayrılmış, ikiye bölünmüş Kıbrıs insanları hakkında hikâyeler anlatır. Bu hikâyelerin ortak noktası Yunanlıların evlerini kaybetmekten duyduğu acıdır. Bu acı yalnız bir okuma parçasında metnin ana temasını oluşturur diğer iki parçada Kıbrıslı Yunanlılar ve Kıbrıslı Türklerin birbirine ne kadar benzediği anlatılır. İnsanları ayıran sınırlar anlamsız olarak nitelenir (*Χαρούμενοι χαρταετοί/Şen Uçurtmalar* ve *Το Χαμογελαστό Συννεφάκι/Gülümseyen Bulut*). Yazarların bu satırları yazarken ne yapmak istedikleri açıktır: ayrılmak zorunda kalan Kıbrıslı Yunanlılar ve Türklerinin sevgi ve barış istediğini, yaşam şekillerinin küçük farklılıklarla birbirine ne kadar benzediğini vurgulamak. Bunun için her iki yazar da 1974'te insan eli ile çizilmiş sınırı geçebilecek, Adaya yukarıdan bakabilecek metaforlar bulmuşlardır: uçurtma ve bulut. Ama maalesef *Χαρούμενοι χαρταετοί/Şen Uçurtmalar'ın* başına konan bilgi notu alıntının içeriğine gölge düşürecek nitelikte olumsuzdur.

Bu parçalardaki Kıbrıslı Türk imajı diğer tarihi olayları anlatan (Turkokratia ve 1922 Küçük Asya Felaketi) okuma parçalarına göre çok daha olumludur. Alıntının kahramanları olarak kimi zaman Kıbrıslı Yunanlı çocuklar ile aynı psikolojiyi ve umudu paylaşan masum Kıbrıslı Türk çocuklarını görürüz. Kimi zaman da Kıbrıslı Yunan bir ailenin muadili olan Kıbrıslı Türk aileyi. Kıbrıslı Yunanlı aile ve Kıbrıslı Türk ailenin bireyleri isimleri ile teker teker anlatılır. Her iki ailenin de anne-baba ve çocukları benzer hayat gaileleri içindedir...

(d) Diğer Metinler:

Nazım Hikmet bu kitaplarda alıntı yapılan yegâne Türk'tür. İki kitapta (*Στο σκολεϊό του κόσμου/Dünya Okulu* ve */Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle*) çocuklar için kaleme aldığı basit bir ninni ve şiiri yer alır. Nazım Hikmet hakkında 20. yy. Türk edebiyatının en önemli şair ve tiyatro yazarlarından biri olduğu bilgisi verilir.

22 «Eva μόνο Χαμόγελο υπάρχει. Αυτό που ανοίγει τον άνθρωπο και τον ωθεί παραπέρα. Αυτό που επιζεί τελικά.» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2011, s.254)

O Νορντίν στην Εκκλησιά/Nordin Kilisede adlı okuma parçasında ilk defa kiliseyi ziyaret eden Nordin'in yaşadığı şaşkınlık anlatılır.²³ Alışıldık bir Türk ismine sahip olmayan bu çocuğun bölgede yaşayan Müslüman ve Türk bir aileden geldiğini anlarız. Metinde Müslüman Türkleri Hıristiyanlığa özendirme kaygısı yoktur. Okuyucu kiliseyi anlamlandırmaya çalışan Nordin'in farklı bir inanış şekli konusundaki sorularını okur. Nordin kilisede camideymiş gibi hareket edip komik duruma düşer. Ama okuyucu bu sayede camide yapılan ibadet şekli hakkında da bilgi sahibi olur. Zaten Nordin de kilisedeki Meryemana'yı ferace giymeyen bir hanıma benzetir. Hıristiyan nene ise Nordin'e Meryemana'nın tıpkı İsa'yı kucakladığı gibi dünyanın bütün çocuklarını, Türk çocukları dahil, kucakladığını söyler. Parçanın başında bir bilgi eki yoktur. Dahası parçanın sonunda çocuklardan eğer varsa bölgelerindeki camileri ziyaret etmeleri ve bu camiler hakkında bilgi edinmeleri istenir. Olay örgüsünün geçtiği yer belli değildir. Ama nene sözcüğünden, bölgede başka Türklerin de bulunmasından bu öykünün Yunanistan sınırları içinde Yunanlılar ile Türklerin birbirlerine yakın yaşadığı bir bölgede geçtiğini tahmin edebiliriz. Tarih içinden değil de bugün yaşanan ortak coğrafya içinden gelen bu okuma parçasında Nordin, Türk farklı bir dinden ve toplumdaki gelen sıradan bir çocuktur. Ve kilisede kendisine ait olmayan bu mekana davet edilmiş, kilisede ne yapması gerektiği öğretilmiştir.

Parça ile ilgili iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki küçük karakterin ismi ile ilgilidir. Nordin ne Türkçe'de yaygın olarak kullanılan bir isimdir ne de Yunanistan'da yaşayan Türk/Müslüman nüfusun kullandığı bir isim. Sanırım bir Müslüman ismi olan Nurettin'in Arapça-Farsça'dan batı dillerine geçmiş okunuşudur. Yazar Yuann-istan'daki Müslüman Türkler hakkında yazarken dahi bu bölgenin yaygın olarak kullandığı isimlerden birini kullanmamaktadır. Daha da önemlisi, iyi niyetle de olsa yapılan şey, küçük çocuğu Kiliseye sokmuş ve ona burada nasıl davranılması gerektiğini öğretmiştir.

Παπούς και εγγονή/Dede ve Kız Torun dede ile torunun deniz kenarında birlikte geçirdiği güzel ve sevgi dolu zamanı anlatır. Yer olasılıkla Midilli'de bir deniz kıyısıdır. Denizin karşı kıyıda getirdiği eski usul süslü bir terlik eşi bulan küçük kız, Eleni, dedesine bulduğu nesnenin ne olduğunu sorar. Dede torununa geçmişte, buldukları yerde yaşayan zengin Türk hanımlarının da (Τουρκαλίτσες) bu 'pasumaki' denen güzel terliklerden giydiğini söyler. Sonra terliğin şimdiki sahibi hakkında bir masal uydurur. Karşı kıyıda genç kız Meltem, sevgilisi Ahmet ile her akşam, annesinden gizli, buluşmaktadır. Yine böyle bir akşamda annesine yakalanmamak

23 Nordin alışıldık bir Türk ismi değildir.

için kaçan Meltem'in terliklerinden biri karşı kıyıya, dede ile torunun olduğu yere kadar gelmiştir. Dede ile torun terliği karşı kıyıya gitsin diye tekrar denize bırakılır. Türk ilk defa güzel bir şeyle ilgili olarak anılmaktadır: işli, nakışlı süslü bir pasumaki/terlik nedeniyle. Dahası ilk defa bu eserde referans verilen kişi bir erkek değil kadındır. Hem Midilli'nin geçmişi ile ilgili anılan eski Türk hanımları hem de karşı kıyıda yaşadığı hayal edilen Türkler "normal" insanlardır. Alıntının içeriği metnin başında ya da sonunda yer alan bilgiler nedeniyle olumsuz dönüşmemektedir. Dahası alıştırılmaları yer alan "Eğer Eleni Meltem'e bir mektup yollasaydı, mektubunda ona neler yazardı?"²⁴ sorusu ucu iyi bir diyaloga açık olumlu bir sorudur. Burada Türkler tarihi anlamlar değil normal insanlardır. Ortak noktaları ise 'uzakta' belirmeleridir, geçmişte ya da karşı kıyıda. Uzakta olan bu Türkler'den bir zarar gelmemektedir.

Diğer Metinler başlığı altında tasnif edilen okuma parçalarının Türkleri Yunan tarihinin geçmiş yorumu içinde simgesel olaylara bağlı olarak belirmezler. Bu nedenle de 'milli öteki' değildirler. Ama bizim bir parçamız da değildir. Yunan kilisesinde nasıl davranmaları gerektiğini öğrendikleri takdirde sorun değildirler. Ya da yeterince uzak bir mesafe içinde hayal edilip anıldıklarında nostaljik ve romantik figürlerdir.

3. Sonuç

Türkler ağırlıklı olarak Yunan tarihinin önemli olaylarını anlatan okuma parçalarının içinden belirirler. Bu tarihi olayların hemen hepsinde- Turkokratia, 1922 ve 1974 Kıbrıs-Yunanlılar ve Türkler karşılıklı çatışma içinde olan iki taraftırlar. Okuma parçaları bu iki tarafın yaşadığı çatışmayı ve kopuşu anlatır. Bir tek 1974 Kıbrıs'ta bu kopuş gerçekleşmişse de henüz sonlanmamıştır. Kıbrıslı Yunanlılar ve Kıbrıslı Türkler'in tekrar bir irada yaşayabilmesi umudu vardır. Yunan anlatısının Turkokratia, 1922-Küçük Asya Felaketi ve 1974 Kıbrıs konusundaki yaklaşımı bu konuları anlatan okuma parçasındaki Türklerin imajını da belirler.

Turtkokratia Yunanlılar ile Türklerin yanyana yaşadığı ortak bir geçmiş olarak belirmez. Aksine Turkokratia'ya daha fazla dayanması mümkün olmayan Yunanlıların Turkokratia'ya karşı verdiği mücadele anlatılır. Bu mücadelenin tarafları bellidir. Turkokratia'nın yaşamları üzerindeki olumsuz etkilerine artık dayanamayan mazlum Yunanlılar. Bu metinlerin Türk'ü bir stereotiptir. Adlarını bilmediğimiz şedit savaşçılar ve kötü yöneticiler.

24 «Αν η Ελένη έστειλε ένα γράμμα στη Μελέτι, τι θα της έγγραφε;» (Katsiki – Gkivalou ve ark., 2015, s.163)

1922 söz konusu olduğunda Küçük Asya'nın Yunan geçmişi ve bu geçmişin sonlandığı Küçük Asya Felaketi anlatılır. Bu anlatının Türkü Yunan geçmişinin ya da Yunan coğrafyasının bir parçası değildir. Aksine tarih sahnesine son anda çıkar ve Yunanlıların Küçük Asya Felaketi olarak adlandırdığı olayların müsebbibidir.

Konu 1974 olduğunda Kıbrıslı Yunanlılar, Kıbrıslı Türkler ve Türkler vardır. Yapılan üç alıntıda ikisi Kıbrıslı Yunanlılar ile Kıbrıslı Türkler'in birbirine ne kadar yakın olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu alıntılardaki Kıbrıslı Türk bir erkek ya da savaşçı değil, anneler, balalar, çocuklar; ailelerdir. Alıntılar değil ama alıntılar başına konan bilgi notu Türkleri yaşanan felaketin, Yunanlıların evlerinden ve topraklarından sökülmesinin müsebbibi olarak belirler. İlk defa 1974 Kıbrıs'ın anlatımı sırasında Türklerin olmasa da Kıbrıslı Türklerin bir anlam, stereotip olarak değil de ismini bildiğimiz insanlar olarak belirlediğini görürüz. Bu parçalardaki Kıbrıslı Türkler diğer parçalardaki Türklere göre olumlu bir imaja sahiptirler. Dahası Kıbrıslı Yunanlılar ile yakın, benzer özellikleri sergilemektedirler. Bu parçalardaki Kıbrıs Türklerinin imajı olumludur ama bu olumluluk Yunan anlatısının Kıbrıs konusundaki söyleminden bağımsız değildir. Kıbrıs'ta 1974'ün getirdiği bölünmeden farklı bir gelecek tasavvur eden Yunan anlatısı, Kıbrıslı Yunanlılar ile Kıbrıslı Türklerin yeniden bir arada yaşayabileceğini düşünmektedir. Dolayısı ile Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Yunanlılara benzeyen insanlar olarak çizilmektedir.

Okuma parçaları içinde beliren bütün Türklerin, ister bir stereotip ister bize benzer insanlar olsun, Yunan anlatısının ihtiyaçlarına ve parametrelerine göre kurgulandığını söyleyebiliriz. Bunlara ilaveten Yunan okullarındaki öğrenciler ilkokuldan başlayarak Nazım Hikmet'in büyük bir Türk yazarı, şairi olduğu bilgisini edinirler.

EK 1.

Αşağıda yer alan üç tablo içinde 'öteki' hakkında bilgi içeren okuma parçalarını göstermektedir. İlk sütunda yazarın adı ve soyadından sonra okuma parçasının adı italik harfler ile yazılmıştır. Yunanca başlıkların anlamları arantez içinde italik harflerle çeviri olarak verilmiştir. Başlıkların yanı sıra yazılan [Σ] ilginç bir duruma işaret eder: alıntıda Türkler hakkında bilgi yoktur ama bu bilgi alıntıya ek olarak konan kısımlarda bilgi notları ya da alıştırımlar olarak tamamlanmıştır. Yani okuma parçası Türkler hakkında bilgi vermektedir.

(1) Δελφίνι/Yunus

OKUMA PAÇASININ ADI	ÜNİTE BAŞLIĞI
Ευγενία Φακίνου, <i>Ta Ellinákia</i> (<i>Küçük Yunan Çocukları</i>)	Από την Ελληνική Ιστορία (Yunan Tarihinden)
Ευγένιος Σπαθάρης, <i>Ο Μέγας Αλέξανδρος και Καταραμένο Φίδι</i> (<i>Büyük Iskender ve Lanetli Yılan</i>)	Η Πολιτιστική Μας Κληρονομία (Kültürel Mirasımız)

(2) Στο σχολειό του κόσμου/Dünya Okulu

OKUMA PAÇASININ ADI	ÜNİTE BAŞLIĞI
Έλσα Χίου, <i>Ο Νορντίν στην Εκκλησιά</i> (<i>Nordin Kilisede</i>)	Κείμενα για τη θρησκεία (Din Konulu Metinler)
Ρήγας Βελεστινλής, <i>Θούριος</i> [Σ] (<i>Thurios</i>)	Κείμενα από την ιστορία (Tarihten Metinler)
Διονύσιος Σολωμός, <i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i> [Σ] (<i>Özgür Kuşatılmışlar</i>)	Κείμενα από την ιστορία (Tarihten Metinler)
Κώστας Καρυωτάκης, <i>Ο Διάκος</i> [Σ] (<i>Diakos</i>)	Κείμενα από την ιστορία (Tarihten Metinler)
Μαρία Πυλιώτου, <i>Χαρούμενοι χαρταετοί</i> (<i>Şen Uçurtmalar</i>)	Κείμενα από την ιστορία (Tarihten Metinler)
Κυριάκος Χαραλαμπίδης, <i>Αιγιαλούσα</i> [Σ] (<i>Egialusa</i>)	Κείμενα από την ιστορία (Tarihten Metinler)
Φωτεινή Φραγκούλη, <i>Παπούς και εγγονή</i> (<i>Dede ve Torun</i>)	Κείμενα για την κοινωνία (Toplum Konulu Metinler)
Ναζίμ Χικμέτ, <i>Ας δώσουμε τον κόσμο στα παιδιά</i> (<i>Dünyayı Çocuklara Verelim</i>)	Κείμενα για την κοινωνία (Toplum Konulu Metinler)

(3) Με λογισμό και μ'όνειρο/Düşünce ve Hayal İle

OKUMA PAÇASININ ADI	ÜNİTE BAŞLIĞI
Ηλίας Βενέζης, <i>Η Χιονάτη της Πάρνηθας</i> (<i>Parnitha Dağı'nın Karbeyazı</i>)	Εμείς και η φύση (Biz ve Doğa)
Ναζίμ Χικμέτ, <i>Νανούρισμα</i> (<i>Ninni</i>)	Η Οικογένειά μας (Ailemiz)
Δημοτικό τραγούδι, <i>Της Λένως του Μπότσαρη</i> (<i>Botsarislerin Lenosu</i>)	Γεγονότα από την ελληνική ιστορία (Yunan Tarihinden Olaylar)
Διονύσιος Σολωμός, <i>Οι Ελεύθεροι</i> <i>Πολιορκημένοι</i> [Σ] (<i>Özgür Kuşatılmışlar</i>)	Γεγονότα από την ελληνική ιστορία (Yunan Tarihinden Olaylar)
Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, <i>Ο μικρός μπουρλοτιέρης</i> (<i>Küçük Savaş Gemisi Tayfası</i>)	Γεγονότα από την ελληνική ιστορία (Yunan Tarihinden Olaylar)
Διδώ Σωτηρίου, <i>Οι Πρόσφυγες</i> (<i>Göçmenler</i>)	Γεγονότα από την ελληνική ιστορία (Yunan Tarihinden Olaylar)
Μάρω Λοϊΐζου, <i>Το Χαμογελαστό συννεφάκι</i> (<i>Gülümseyen Bulut</i>)	Ειρήνη και Φιλία (Dostluk ve Barış)

Ek 2.

Aşağıda yer alan tablolarda sol sütundaki ilk sırada yazarın adı ve soyadı vardır, bu bilginin altında italik harfler kullanılarak okuma parçasının adı yazılmıştır. Yunanca başlığın ne anlama geldiği ise daha aşağıdaki sırada parantez içinde elirtilmiştir. İkinci sütunda ise ilgili okuma parçasının hangi dönemi ya da olayı anlattığı kısaca not edilmiştir. Okuma parçası içinde Türk karakterler bulunduğu veya parçayla ilgili olarak Türkler hakkında bilgi verildiğinde bu durum [T] harfi ile gösterilmektedir.

Tablo 1.

Kitabın adı: *Δελφίνι/ Yunus*

Ünitenin adı: *Από την Ελληνική Ιστορία/ Yunan Tarihinden*

1	Γαλάτεια Σουρέλη, <i>Ασπρογάλανο πανί</i> (<i>Beyaztani örtü</i>)	Mitolojik bir zamanda Yunan bayrağının ortaya çıkışı
2	Κώστας Καλαπανίδας, <i>Η Γιορτή του Όχι</i> (<i>Hayır Bayramı</i>)	1940, düşmanın adı yok
3	Ευγενία Φακίνου, <i>Τα ελληνάκια</i> (<i>Yunanlı çocuklar</i>)	1821 Yunan Devrimi [T]
4	Αγγελική Βαρελλά, <i>Ο αγωνιστής με την πένα</i> (<i>Elinde kalem tutan mücadeleci</i>)	1821 Yunan Devrimi

Tablo 2.

Kitabın adı: *Στο σκολεϊό του κόσμου/Dünya Okulu*

Ünitenin adı: *Κείμενα από την ιστορία/Tarihten Metinler*

1	Καλλιόπη Σφαέλλου, <i>Το ξύλινο άλογο</i> (<i>Tahta at</i>)	Antik Yunan, Homeros
2	Νώντας Έλατος, <i>Ένας περίπατος στην πόλη</i> (<i>Kentte bir yürüyüş</i>)	Antik Yunan, günlük hayat
3	Ρήγας Βελεστινλής, <i>Θούριος</i> (<i>Thourios</i>)	1821 öncesi, ayaklanma-direnış [T]
4	Δημοτικό τραγούδι <i>Το μικρό κλεφτόπουλο</i> (<i>Küçük Kleft çocuk</i>)	Devrim-Ayaklanma zamanı

5	Διονύσιος Σολωμός, <i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i> (<i>Kuşatılmış özgürler</i>)	1826 Direnişi, Mesolongi Kuşatması [T]
6	Κώστας Καρυωτάκης, <i>Ο Διάκος</i> (<i>Diakos</i>)	1821 Devrim [T]
7	Άλκη Ζέη, <i>Οι Γερμανοί και οι πρόκες</i> (<i>Almanlar ve çiviler</i>)	194-44 Alman işgali
8	Λιλίκα Νάκου, <i>Ο Τζοβάνι</i> (<i>Giovanni</i>)	İşgal yılları, açlık ama iyi İtalyan
9	Μάρω Δούκα, <i>Εδώ Πολυτεχνείο</i> (<i>Burası Politeknik</i>)	1973 Politeknik
10	Δημήτρης Ραβάνης-Ρεντής, <i>Χαρμόσυνο γεγονός</i> (<i>Sevinç verici olay</i>)	1974 Politeknik
11	Μαρία Πυλιώτου, <i>Χαρούμενοι χαρταετοί</i> (<i>Şen Uçurtmalar</i>)	1974 sonrası Kıbrıs [T]
12	Κυριάκος Χαραλαμπίδης, <i>Αιγιαλούσα</i> (<i>Egialusa</i>)	1974 sonrası Kıbrıs [T]

Tablo 3.

Kitabın adı: *Με λογισμό και μ' όνειρο/Düşünce ve Hayal İle*

Ünitenin adı: *Γεγονότα από την ελληνική ιστορία/Yunan Tarihinden olaylar*

1	Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, <i>Συνάντηση με το Διγενή Ακρίτα</i> (<i>Digenis Akritas ile Karşılaşma</i>)	Bizans, Digenis Akritas
2	Κώστας Ουράνης, <i>Ο Μυστράς</i> (<i>Mistras</i>)	Bizans, Mistras
3	Δημοτικό Τραγούδι, <i>Της Λένως του Μπότσαρη</i> (<i>Botsarilerin Lenosu</i>)	1804 Ali Paşa'ya karşı ayaklanma [T]
4	Διονύσιος Σολωμός, <i>Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i> (<i>Kuşatılmış Özgürler</i>)	1826 Direnişi, Mesolongi Kuşatması [T]
5	Ανδρέας Κάλβος, <i>Ο Φιλόπατρις</i> (<i>Vatan Sevgisi ?</i>)	Zakinthos anlatılır, şair düşmanların ve tiranların esaretini tanımayan adayı bahtiyar olarak niteler.

6	Άγγελος Σικελιανός, Ο Ξένος (<i>Yabancı</i>)	Antik Yunan, Odisseus
7	Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Ο Μικρός Μπουρλοτιέρης (<i>Küçük Ateş Gemisi Tayfası</i>)	1821, deniz savaşı, Sakız Katliamı [T]
8	Γιάννης Μακρυγιάννης, Είμαστε εις το «εμείς» (<i>Biz 'Biziz'</i>)	Devrim kahramanı Makriyannis'ten alıntı: vatan için çalışmak, ben yerine biz demek
9	Νίκος Γκάτσος Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη (<i>Barba Yanni Makriyanni</i>)	Makriyannis'e 20.yy.daki Yunan toplumunu düzeltilmesi için çağrı.
10	Δίδω Σωτηρίου, Οι πρόσφυγες (<i>Göçmenler</i>)	1922, Küçük Asya Felaketi, Yunanlıların ata ocağından sökülmesine sebep Türkler. [T]
11	Νικηφόρος Βρεττάκος, Ένας στρατιώτης μουρμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο (<i>Arnavutluk Cephesinde Mırıldanan Bir Asker</i>)	1940 Arnavutluk cephesi
12	Γιάννης Μπεράτης, Στα Βουνά της Αλβανίας (<i>Arnavutluk Dağlarında</i>)	1940 Arnavutluk cephesi
13	Άλκη Ζέη, Παρέλαση (<i>Geçit Töreni</i>)	1940 işgali, açlık Metinle ilgili araştırmalar kısmında öğrencilerden küçük Petros'un bir zaman makinesi ile yolculuk ederek Ateş Gemisinin Küçük Tayfası Lefteris ile buluştuğunu hayal etmesi ve onunla bir röportaj yapması istenir. Acaba Petros Lefteris'e ne soracak ve sorularına ne cevap alacaktır.
14	Ζωρζ Σαρή, Τα κουλουράκια (<i>Küçük Simitler</i>)	1940 işgali, açlık
15	Γιάννης Ρίτσος, Λαός (<i>Halk</i>)	Yunan halkının ışık ve ekmeği için yaşadığını anlatan bir şiir.
16	Μαργαρίτα Λυμπεράκη, Η Εξέγερση (<i>Ayaklanma</i>)	1973 Politeknik Ayaklanması

Καυνακζα

- Αλέξης, Π. (2009). *Ρομαντικά χρόνια, ιδεολογίες και νοστροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Αθήνα: Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων.
- Άχλης, Ν. (1983). *Τούρκοι στα σχολικά βιβλία της ιστορίας γυμνασίου, Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη Αφροί.
- Beaton R. (1996). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Clogg, R. A. (1992). *Concise history of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doulis, Th. (1978). The asia minor disaster in Greek fiction. In Jr. Sp. Vryonis (Ed.), *The "Past" in medieval and modern Greek culture (pp. ?)*. Malibu: Undena Publications.
- Ηρακλείδης, Α. (1995). Οι Εικόνες του εθνικού εαυτού και του άλλου. *Σύγχρονα Θέματα*, 54, 28-35.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α., Παπαδάτος, Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης, Δ., Πυλαρινός, Θ. (2015). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού, Στο Σκολείο του Κόσμου*. Υ.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Ed.), Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α., Καλογήρου, Τ., Παπαδάτος, Γ. Σ., Πρωτονοταρίου, Σ., Πυλαρινός, Θ. (2011). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε' & ΣΤ' Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο*. Αθήνα: Πατάκη.
- Κουλούρη, Χρ. (1988). *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1835-1914): Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*. *Ανθολόγιο κειμένων-Βιβλιογραφία, σχολικών εγχειριδίων*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
- Lipmann, W. (1922). *Public opinion*, New York: Dover Publications.
- Papailias, P. (2001). Mülteci belleği veya bir Yunan kurumu üzerine notlar. E. Özyürek (Ed.), *Hatırladıklarıyla unuttuklarıyla Türkiye'nin toplumsal hafızası* kitabı içinde (s. 267-299). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Πολίτης, Α. (2009). *Ρομαντικά χρόνια ιδεολογίες και νοστροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Αθήνα: Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων.
- Σβορώνος, Ν. (1987). *Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- _____. (1976). *Η Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*. (Α. Ασδραχά, ζεν.). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσιλιμένη, Τ., Γραίκος, Ν., Καίσαρης, Λ., Καπλάνογλου, Μ. (2010). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού. Το δελφίνι*. Υ.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Ed.), Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (Ed.). (1997). *Τί είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

İNCELENEN ve MAKALE İÇİNDE REFERANS VERİLEN KİTAPLARIN KÜNYE BİLGİLERİ

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού, *Το Δελφίνι*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τασούλα Τσιλιμένη, Νικόλαος Γραίκος, Λεωνίδα Καίσαρης, Μάνια Καπλάνογλου, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, Ανάδοχος Συγγραφής Εκδόσεις Πατάκη, Έκδοση Ε', 2010. ISBN: 960-06-1796-1

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού, Στο Σκολεϊό του Κόσμου, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου, Γιάννης Παπαδάτος, Βίκυ Πάτσιου, Δημήτρης Πολίτης, Θεοδόσης Πυλαρινός. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», Αθήνα, Ανάδοχος Συγγραφής Ελληνικά Γράμματα, Έκδοση, 2015. ISBN: 978-960-06-2528-8

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε' & ΣΤ' Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου, Τζίνα Καλογήρου, Γιάννης Σ. Παπαδάτος, Στέλλα Πρωτονοταρίου, Θεοδόσης Πυλαρινός, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα. Ανάδοχος Έργου, Εκδόσεις Πατάκη, Έκδοση, 2011. ISBN: 960-06-0808-3

